

Gallik, Ján

Nadčasovosť Rázusovho Krčmárskeho kráľa

Opera Slavica. 2017, vol. 27, iss. 3, pp. 21-28

ISSN 1211-7676 (print); ISSN 2336-4459 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/137392>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Nadčasovosť Rázusovho Krčmárskeho kráľa

Timelessness of Rázus' *Krčmársky kráľ*

Ján Gallik
(Nitra, Slovensko)

Abstrakt:

Cieľom štúdie je poukázať na niektoré dobové recenzie i na opätovné pertraktovanie Rázusovho románu *Krčmársky kráľ* na základe súčasných geopolitických tendencií. V minulosti sa často nesprávne chápal ako román protizhiovský, čo majú na svedomí najmä skreslené informácie, uverejnené o diele v období druhej svetovej vojny v periodikách ako *Slovák* či *Gardista*. A hoci sa podobné tendencie o spore židovsko-slovenského (kresťanského) živlu objavujú i v niektorých publicistických článkoch súčasných novinárov, v platnosti zostáva tvrdenie Vladimíra Petrika, že mnohé zámery objektívne škodlivé slovenskému dedinčanovi vykreslil Martin Rázus v zmienenom románe tak, že nenadŕža ani jednej strane, pretože na osude slovenského dedinčana zväčša nezáležalo židovskému ani slovenskému (resp. kresťanskému) krčmárovi. Hľadať to, čo spája a nie rozdeľuje. Držať kontinuitu medzi včerajším a zajtraším dňom. To bol cieľ Martina Rázusa vo všetkom čo konal.

Kľúčové slová:

Martin Rázus; *Krčmársky kráľ*; židovský a slovenský (kresťanský) živel; idea národa

Abstract:

The aim of the study is to point at some period reviews as well as to re-discuss Rázus' novel *Krčmársky kráľ* considering current geopolitical tendencies. In the past, the novel was often misunderstood as an anti-Jewish work, which, in particular, had been caused by misinformation about the novel published in periodicals such as *Slovák* or *Gardista* during the WWII. However, similar tendencies about the conflict of Jewish-Slovak (Christian) element also appear in some articles written by current journalists, validity of Vladimír Petrik's argument remains. He says that many intentions, objectively harmful to a Slovak villager, were rendered by Martin Rázus in this novel the way that he does not favour one or other side. That's because when it comes to concerns about a fate of a Slovak villager, it is all the same, whether it is a Jewish or Slovak (or Christian) taverner. To search for what connects, not for what divides. To keep the continuity between yesterday and tomorrow. That was the goal of Martin Rázus in everything he did.

Key words:

Martin Rázus; *Krčmársky kráľ*; Jewish and Slovak (Christian) element; idea of the nation

Ako konštatoval Vladimír Petřík v doslove románu *Krčmársky kráľ*¹, Martin Rázus bol „človekom slova, ale slovo predstavovalo uňho čin. Nieslo energiu, ktorá mala pôsobiť na vonkajšiu realitu, na človeka, a meniť ich“.² Zjavne z tohto dôvodu bola v prozaickom diele Martina Rázusa najdôležitejšia idea *národa*, pretože národ vnímal ako jednu *rodinu*.

Martin Rázus popri kratších prózach, ktoré uverejňoval od svojho vstupu do literatúry, si našiel svoje pole pôsobnosti aj vo veľkých spoločenských románoch, stvárnovaných cez historickú tému. Literárnu verejnosť najprv zaskočil v roku 1929 štvorzväzkovým románom s názvom *Svety*, nahliadajúc na prítomnosť prevratového a poprevratového obdobia. Látku naň čerpal najmä zo skúseností z Moravského Lieskového, kde bol vtedy farárom. Po príchode na brezniansku faru v roku 1930 sa pustil do štúdia miestnych archívov, z ktorých vyťažil podklady pre vznik historických románov *Júlia* (1930) a *Odkaz mŕtvych* (1936). Práve druhé menované dielo „je odkazom náboženského zmierenia. Aj keď načrel do čias náboženských bojov, nikde nezdôraznil cirkevno-náboženský aspekt. Išlo o mravnú kvalitu ľudí – a tú napokon našiel u predstaviteľov oboch vierovyznaní. A zasa mu ide v prvom rade o národ. [...] Doba, ktorú zobrazil, bola taká, že národ sa rozpadol na stranu katolícku a evanjelickú. Puklina v národe trvala aj v Rázusovej dobe. Nad náboženské rozbroje položil kategóriu národa, ale predovšetkým ako vysokú etickú hodnotu. V závere románu nesúdi ani katolíkov ani evanjelikov, jednoznačne hovorí o „národe dobrých“ a „národe zlých“. Vyslovil presvedčenie, že v budúcnosti národ dobrých zvíťazí.“³ Petříkov citát sme uviedli hlavne z toho dôvodu, že presne na rovnakých zásadách Rázus postavil židovsko-slovenskú otázku z predprevratového obdobia, ktorú tematicky rozpracoval v umelecky najlepšie zvládnutom prozaickom diele *Krčmársky kráľ*, publikované rok pred *Odkazom mŕtvych*. Hoci v románe *Krčmársky kráľ* sa dôraz kladie aj na iné problémy len ako na spor židovského a slovenského živlu, napr. konkrétne na problém alkoholizmu, vysťahovalectva, volebných machinácií, demoralizovaného úradníctva, hedonizmu šľachty a vyšších vrstiev, avšak práve snaha židovskej obce získať licenciu na prevádzku krčmy v Žajdliciach či v ryčavskom okolí, kde nedobytné vládne nežidovská dynastia Gáblikovcov, výrazne zaujímala nielen serióznou literárnu kritiku, ale aj publicistov, ktorí ju zneužili na vlastné politicko-spoločenské záujmy.

Ešte predtým, ako poukážeme na niektoré dobové recenzie i na opätovné pertraktovanie Rázusovho románu na základe súčasných geopolitických tendencií, stručne zhrnieme, na čom stojí dejová línia *Krčmárského kráľa*.

- 1 Román vyšiel prvýkrát v roku 1935 a vydala ho Matica slovenská. Vydanie, s ktorým pracujeme, vyšlo druhýkrát v Tatrane v roku 1990. Edične ho pripravil a štúdiu napísal Vladimír Petřík.
- 2 RÁZUS, M. *Krčmársky kráľ*. Bratislava: Tatran, 1990, s. 239.
- 3 RÁZUS, M. *Krčmársky kráľ*. Bratislava: Tatran, 1990, s. 243.

Žajdlický krčmár Ján Gáblík, „opravdivý správca rozsiahleho hospodárstva a najmä jedinej krčmy v celých Žajdliciach“⁴, si v rámci boja o udržanie krčmárskeho i mocenského monopolu na Ryčave, dokáže veľmi umne zachovávať nadštandardné „styky s pánmi, najmä s jeho osvietenosťou všemocným pánom grófom Galassym“.⁵ Proti nemu stojí šikovný židovský advokát Jakub Gelb, ktorý dokázal viacerým členom židovskej obce vybaviť krčmičku „v Nitre, v Žiline, v Banskej Bystrici – i kdekoľvek inde, ale v Žajdliciach alebo na Ryčave – to nie!“⁶ Zaujímavý nápad získať licenciu aj tam, kde sa mu to doteraz nepodarilo, mu vnukne prefikáný Nátan Rosenkranz, dobrý priateľ Gelbovho nebohého otca. Ten chce získať licenciu na krčmu pre svojho syna Adolfa. Gelbovi poradí, aby to uskutočnil cez populárnu peštiansku herečku, krásnu židovku Rózu Samlerovú, ktorá má nevídaný vplyv na uhorského ministra financií. Keďže však i Jani báči (oslovenie Gáblíka dedinčanmi) má v talóne silnú zbraň, svoju krásnu a veľmi bystrú dcéru Gaby, tak obe ženské hrdinky zvedú boj o záujmy tých, ktorí ich do tohto súboja istým spôsobom poslali. Ako uviedol vo svojej štúdii Vladimír Petřík, v „rozkladajúcom sa svete našiel Rázus málo pozitívneho. Len zopár ľudí v románe si uvedomuje hĺbku zosuvu a chce čosi podniknúť. Manželka starého Gáblíka sa vykupuje z hriechov rodiny na dedinskom ľude dobročinnosťou; richtárov syn Martin sa usiluje vyburcovať dedinu, krásavica Gaby nahliadne, že poslúžila zlému cieľu a je v nej ešte dosť sily, aby začala budovať nový život. Človekom budúcnosti je jej manžel – inžinier, predstavujúci nový vek technického aj spoločenského pokroku. To všetko je však veľmi málo na to, aby sa zastavila mašineria rozkladu a rozpadu. Rázus necháva – a v tom je realista – problémy otvorené, lebo vie, že náprava môže prísť len vo vzdialenej budúcnosti a postupne. Sily deštrukcie v románe prevažujú a dokladom je pád gáblíkovej „dynastie“, vrcholný bod románového príbehu. Deštrukcia starého je však potrebná, aby vznikol nový systém.“⁷

Michal Chorváth v recenzii s názvom *Román meštianskeho úpadku*, ktorá bola publikovaná v roku 1936 v časopise *Elán*, poukázal na fakt, že M. Rázus sa chce „dostať k sociálnej problematike dneška okľukou. Z načrtnutia stavu a priebehu otázky židovskej a slovenskej z konca minulého storočia chce ukázať príčinu dnešnej zlej situácie Slovákov, respektíve stavu, ktorý by dnes mal niesť slovenský nacionalizmus, a tú animozitu proti Židom, s ktorou sa stretneš na Slovensku skoro všade i u ľudí, od ktorých by si ju nečakal.“⁸ Hoci Chorváth ocenil, že Rázusov román sa hladko číta a nechýbajú v ňom zaujímavé situácie, autorovi však vyčítal, že viaceré otázky okolo vtedajšej

4 RÁZUS, M. *Krčmársky kráľ*. Bratislava: Tatran, 1990, s. 13.

5 RÁZUS, M. *Krčmársky kráľ*. Bratislava: Tatran, 1990, s. 24.

6 RÁZUS, M. *Krčmársky kráľ*. Bratislava: Tatran, 1990, s. 6.

7 RÁZUS, M. *Krčmársky kráľ*. Bratislava: Tatran, 1990, s. 245 – 246.

8 CHORVÁTH, M.: *Román meštianskeho úpadku*. In: *Elán*, 1936, roč. VI., č. 6, s. 8.

slovenskej džentry, ako napr. jej morálna skaza a renegátstvo aj vo vzťahu k maďarizácii, zostali nevysvetlené, a podobne tak román zostal na pol ceste i v otázke židovskej. „Celá časť románu, týkajúca sa tohoto problému, je nepodložená skutočnosťou. Židovská súdržnosť, vytrvalosť a hyenistická morálka tóry, i keď priznávame, že hrali rolu, sú len vábne scestia, pre ktoré unikli autorovi omnoho pozoruhodnejšie skutočnosti. Židovstvo nevyhrávalo pre ne, ale preto, že je v pomere k džentry medzitriedou, menej žravou a skromnejšou. Židia nežili tak lahtikársky, ako jeho „krčmárski králi“, Židia predávali po jarmokoch, skupovali kožky a kládli grajciar ku grajciaru, až mali kapitálik. Svojou skromnosťou vytisli patricijov, aby boli neskôr – už tesne pred prevratom to začalo – vytískaní podnikateľom ešte skromnejším, ktorý vyrástol už priamo z ľudu. Prevrat ten postup len zrýchlil a jasne ukázal, kde on vedie. Stará metóda sociálneho románu má teda popri výhodách i nevýhody. Je veľkorysejšia, na pohľad krajšia, ale zamlčuje určité veci, ktoré povedané, vyznievajú veľmi tendenčne.“⁹

V rozsiahlej recenzii Stanislava Mečiara, uverejnenej v *Slovenských pohľadoch* v roku 1936, stojí v popredí morálny problém úpadku slovenskej predprevratovej dediny kvôli chamtivému „krčmárskemu kráľovi“ Jánovi Gáblikovi i zneužitie ženských postáv, v boji o krčmársku licenciu, Gaby Gáblikovej na slovenskej strane a peštianskej herečky Rózy Samlerovej na strane židovskej. Z Mečiarovej recenzie jasne vyplýva to, čo vo svojej štúdii postrehol i Vladimír Petřík, že mnohé zámery objektívne škodlivé slovenskému dedinčanovi vykreslil Rázus tak, že nenadŕža ani jednej strane, pretože na osude slovenského dedinčana zväčša nezáležalo židovskému ani slovenskému (resp. kresťanskému) krčmárovi. S. Mečiar teda na konci svojej recenzie vyzdvihuje do popredia skutočnosť, že slovenská dedina nemala pred rokom 1918 „bytnosti, verne ju vedúcej na tomto životnom ústraní, nebolo strážcu s úprimnou ľudskou a božskou vrúcnosťou. Pasivita a poddajnosť až do nemoty a sebazabudnutia, pole, kde každá skaza prenikala ľahko a slávila svoje triumfy“.¹⁰ Preto podľa neho víťazstvom večne ľudského a večne pravdivého skončil Rázus svoj román analýzou Ryčavy, Žajdlíc, Pešti, života Gáblikovcov, dediny, Židov, aristokracie i pospolitého ľudu. „Hlboký pohľad do životného dejstva, do ľudského srdca, do prúdu času výmluvne sa obracia poukazom na fondy imanentné, ľudskosť živiace, od vekov ju zachraňujúce, ktoré vedú životné deje k vzrastu, k rozmachu všetkých síl a schopností, nie k úpadku a sebeklamu, ale k blaženosti nadobudnutím rovnováhy medzi dobrým a zlým.“¹¹

Dosiaľ uvedené reakcie teda zjavne napovedajú, že Rázusov román sa v ďalšom období nesprávne chápal ako román protižidovský. Majú to na svedomí najmä

9 CHORVÁTH, M.: *Román meštianskeho úpadku*. In: Elán, 1936, roč. VI., č. 6, s. 8. Citácia je gramaticky upravená podľa súčasnej pravopisnej normy. Význam i štýl citácie však zostal nezmenený.

10 MEČIAR, S.: *Martin Rázus: Krčmársky kráľ*. In: Slovenské pohľady, 1936, roč. 52, č. 1, s. 50.

11 MEČIAR, S.: *Martin Rázus: Krčmársky kráľ*. In: Slovenské pohľady, 1936, roč. 52, č. 1, s. 50 – 53.

neskoršie skreslené informácie, uverejnené o románe v periodikách ako *Slovák* či *Gardista*. Začiatok prisudzovania protižidovských tendencií v *Krčmárskom kráľovi* sčasti spúšťa už v roku 1936 periodikum *Nástup* (*mladej slovenskej autonomistickej generácie*). V recenzii s názvom *Nový román Martina Rázusa*, ktorá vyšla v roku 1936, okrem iného nepodpísaný autor tvrdil, že dielo odzrkadľuje mnohé životné fakty, aktuálne i pre dobu, kedy recenzia vznikla. Autor románu vraj prenikavo a smelo „kreslí prácu Židov. Vo všetkom tomto je Rázus až dokumentárne úzkostlivý a najmä partie o židovskej solidarite a vzájomnej pomoci sú plné otriasajúcej sily. Hriechy sa pomstia. Všetkým. Rázusovi v tomto románe podarilo sa nakresliť veľkú fresku, plnú životnej skúsenosti i múdrosti“.¹² Toto bolo však len nebadané konštatovania oproti tomu, čo sa popisalo o románe v čase prvej Slovenskej republiky. Jedna z prvých informácií o *Krčmárskom kráľovi* v periodiku *Slovák* mala názov *Zdramatizovaný román Martina Rázusa* a vyšla 29. decembra 1939. Jej znenie bolo nasledovné: „Jedna z najväčších pliaĝ nášho vidieku sú krčmy a židovskí krčmári. Tak tomu bolo a je aj na Horehroní. Martin Rázus za svojho pobytu v Brezne študoval históriu pravdivosti rozpráv o kresťanskej rodine, ktorú dlžoba krčmy na Horehroní ničí, po čase židovými machináciami predsa boli porazení – no, prijali to spokojne vediac, že nie je to povolanie pre nich. Tento zápas vykreslil Martin Rázus v románe „*Krčmársky kráľ*“, ktorý pre rozhlas zdramatizoval Ľuraj Panda. Rozhlas vysielal dramatizáciu 28. decembra 1939 o 20. hod. Hrajú členovia SND. Réžiu má Martin Hollý“.¹³ Okrem jasného skreslenia románového diania je zaujímavé, že noviny avizujú správu v prítomnom čase deň po odvysielaní. Ďalšia informácia, ktorú priniesol o románe *Slovák* 11. apríla 1943, už takúto skresľujúcu tendenciu nemá. Autor článku píše len o uverejňovaní Rázusovho románu na pokračovanie v záhrebskom denníku *Nova Hrvatska*, pričom predpokladal, že prekladateľom diela do chorvátčiny bol „bývalý tajomník bratislavského vyslanectva Nezávislého chorvátskeho štátu Ing. Matijaševlč, ktorý pred časom vrátil sa do Záhrebu. Nakoľko vieme, Ing. Matijaševlč začal tento román prekladať ešte počas svojho pobytu v Bratislave. „*Nova Hrvatska*“ uverejňuje súčasne aj obsiahly informatívny článok o Rázusovi z pera známeho chorvátskeho spisovateľa a najagilnejšieho pracovníka na poli slovensko-chorvátskej kultúrnej vzájomnosti Dr. Josipa Andriča. Rázusov „*Krčmársky kráľ*“ je prvé Rázusovo dielo, ktoré vychádza v chorvátčine“.¹⁴ Oveľa výraznejšie zneužitie *Krčmárskeho kráľa*

12 Red.: *Nový román Martina Rázusa*. In: *Nástup* (mladej slovenskej autonomistickej generácie), 1936, roč. 4, č. 2 – 3, s. 17. Zaujímavé je, že keď daný časopis v roku 1938 referoval aj o druhom vydaní *Krčmárskeho kráľa* Maticou slovenskou, chybné priradil autorstvo románu Martinovi Kukučínovi; pozri Red.: *Nákladom Matice slovenskej*. In: *Nástup* (mladej slovenskej autonomistickej generácie), 1938, roč. 6, č. 10, s. 105.

13 Red.: *Zdramatizovaný román Martina Rázusa „Krčmársky kráľ“ v rozhlase*. In: *Slovák*, 1939, roč. XXI., č. 299, s. 6. Treba dodať, že *Krčmársky kráľ* sa dočkal v roku 1970 aj filmovej verzie v réžii Jozefa Medveda.

14 Red.: *Krčmársky kráľ v chorvátčine*. In: *Slovák*, 1943, roč. XXV., č. 85, s. 10.

na propagáciu protižidovských nálad predostrel politický týždenník a neskôr denník Hlinkovej gardy s názvom *Gardista*. Dňa 26. septembra 1940 uverejnili noviny článok s názvom *Padne vláda Židov nad Slovenskom*, v ktorom autor dokazuje, aké zlo popáchali Židia na slovenskom národe. Za všetko stojí uviesť aspoň nasledovný citát: „Vodcovia slovenského ľudu vedeli, aký zhubný vplyv má na slovenský život židovstvo a preto vždy nekompromisne bojovali proti Židom. Všimnime si len boja Vajanského proti Židom. Jeho články proti židovstvu, ktoré za maďarského panstva humplovalo Slovensko, sú krvavou obžalobou nielen na Židov, ale aj na režim, ktorý ich podporoval. Ani vo svojich literárnych dielach nevynechal príležitosti, aby nevaroval Slovákov pred židovskou pliagaou. Martin Rázus, jemný a citlivý básnik, mal hlboký zmysel pre realitu a vo svojom dvojhväzkovom diele „Krčmársky kráľ“ krásne opísal boj Židov proti slovenskému ľudu a spôsob, akým Židia vedeli ovplyvňovať vládne predajné kruhy.“¹⁵ Symbolicky po 77 rokoch vyšiel v tohtoročnom májovom čísle časopisu *Zem a vek* článok Tibora Eliota Rostasa s názvom *Klin Židov medzi Slovanmi*. Podobným štýlom, akým je napísaný článok v *Gardistovi*, cituje protižidovské výroky významných slovenských dejateľov, ako napr. Mateja Bela, Andreja Kmeťa, Jána Kollára, Svetozára Hurbana Vajanského, Milana Hodžu, Miloslava Hurbana, Ľudovíta Štúra i Vavra Šrobára, poukazujúc na to, že židovský živel neustále vrážal a vráža klin medzi slovanskú vzájomnosť a medzi svorne nažívajúcich ľudí.¹⁶ Nielen na túto skutočnosť zareagoval týždenník *Týždeň*, ktorý 12. júna 2017 uverejnil článok s názvom *Boli slovenskí národovci antisemiti?*¹⁷ Jeho autorom je Lukáš Krivošík. Pokúsil sa nájsť serióznu odpoveď či to tak skutočne bolo, diskutujúc s Petrom Salnerom z Ústavu etnológie SAV či s Miloslavom Szabóom

15 Red.: *Padne vláda Židov nad Slovenskom*. In: *Gardista*, 1940, roč. II., č. 39, s. 3. V *Gardistovi* vyšiel článok, odvolávajúci sa na Rázusovho *Krčmárskeho kráľa*, aj v roku 1944, keď bol hlavným redaktorom Milo Urban. Článok mal názov *Slovenský príkaz. Židia v percentách – Židia pri základnom kameni bývalej ČSR* a hneď v jeho úvode redaktor uvádza absolútne skreslený obraz dejovej línie *Krčmárskeho kráľa*, keď tvrdí, že už vo „svojom známom románe *Krčmársky kráľ* opisuje vodca Rosenkranza, ktorý od najmenších začiatkov vyvíhol sa až na diktátora dediny a tak najlepšie zemanské a sedliacke rodiny vrhol do skazy. Martin Rázus v tomto svojom románe zobrazil vzostup židovskej moci a predstavil v ňom svojmu národu toto mocenské rozvinutie nielen ako prekážku národnostnej a hospodárskej konsolidácie, ale ako najvážnejšie a najpriamejšie nebezpečenstvo slovenského nacionálneho celku. Fakt, že román čerpá látku zo skutočného života slovenského – nie je teda výtvorom spisovateľskej fantázie – robí z tohto diela trvalý dokument slovenskej literatúry. S rozhorčením dnes konštatujeme, ako plánovite pokračovalo židovstvo pri získaní mocenských sfér a zdrojov ovplyvňovania.“ Tamže.

16 ROSTAS, T. E.: *Klin Židov medzi Slovanmi*. In: *Zem a vek*, 2017, roč. 5, č. 5, s. 9.

17 Dňa 4. júla 2017 podal predseda Matice slovenskej Marián Tkáč trestné oznámenie na týždenník *Týždeň* za uverejnenie portrétu Ľudovíta Štúra s fašistickými symbolmi na obálke. M. Tkáč považuje daný portrét za dehonostujúci osobnosť i činy Ľ. Štúra, ktoré vykonal pre slovenský národ, a myslí si, že koláž naplnila i skutkovú podstatu trestného činu propagácie hnutia smerujúceho k potláčaniu základných ľudských práv a hodnôt.

z Historického ústavu SAV v Bratislave, ktorý napísal pred tromi rokmi o antisemitizme a slovenskom národnom hnutí knihu s názvom *Od slov k činom*. Ten poznamenal, že slovenskí národovci neboli antisemiti, ale rovnako ako mnohí ľudia v tých časoch mali protizidovské predsudky. Krivošík sa tak snaží poukázať na to, že hoci slovenským dejateľom 19. a prvej polovice 20. storočia neboli cudzie protizidovské postoje, našli sa aj „pozoruhodné príklady spolupráce a vzájomných sympatií, keď sa Židia zastali Slovákov a Slováci zase Židov“.¹⁸ V súvislosti s témou nášho príspevku stojí za zmienku, že jednu podkapitolu svojho článku nazval Krivošík príznačne *Krčmárski králi*?

Interpretácie a diskusie na tému židovsko-slovenskej otázky sa z rôznych uhlov pohľadu pertraktujú už niekoľko storočí. Nech boli a sú názory na túto skutočnosť akékoľvek, jedno je isté. Matrin Rázus ako evanjelický kňaz, básnik, prozaik a politik zastával názor riešenia sporov zmierlivou cestou, o čom svedčí nielen jeho nadčasová tvorba, ale i mnohé skutky, ktoré sa mu podarili vykonať počas svojej, žiaľ, nie príliš dlhej životnej púte. Hľadať to, čo spája a nie rozdeľuje. Držať kontinuitu medzi včerajším a zajtrajším dňom. To bol cieľ Martina Rázusa vo všetkom čo konal. Slovo vypovedané či napísané bolo zároveň činom. Veď napokon išlo o to, ako tvrdí v poslednej vete románu *Krčmársky kráľ*, aby sa všetky rozpory raz urovnali „v zaľahlom pokoji a tichu“.¹⁹ Pretože dobro a správny ľudský charakter sa ukážu v každej dobe, aj keby bola akákoľvek zložitá.

Literatúra:

- CHORVÁTH, M.: *Román meštianskeho úpadku*. In: Elán, 1936, roč. VI., č. 6, s. 8.
- KRIVOŠÍK, L.: *Boli slovenskí národovci antisemiti?* In: Týždeň, 2017, roč. 14, č. 27, s. 4 – 13.
- MEČIAR, S.: *Martin Rázus: Krčmársky kráľ*. In: Slovenské pohľady, 1936, roč. 52, č. 1, s. 50 – 53.
- RÁZUS, M. *Krčmársky kráľ*. Bratislava: Tatran, 1990. Edične pripravil a štúdiu napísal Vladimír Petrik. ISBN 80-222-0152-9.
- Red.: *Krčmársky kráľ v chorvátčine*. In: Slovák, 1943, roč. XXV., č. 85, s. 10.
- Red.: *Nákladom Matice slovenskej*. In: Nástup (mladej slovenskej autonomistickej generácie), 1938, roč. 6, č. 10, s. 105.
- Red.: *Nový román Martina Rázusa*. In: Nástup (mladej slovenskej autonomistickej generácie), 1936, roč. 4, č. 2 – 3, s. 17.

18 KRIVOŠÍK, L.: *Boli slovenskí národovci antisemiti?* In: Týždeň, 2017, roč. 14, č. 27, s. 4.

19 RÁZUS, M. *Krčmársky kráľ*. Bratislava: Tatran, 1990, s. 235.

Red.: *Padne vláda Židov nad Slovenskom*. In: *Gardista*, 1940, roč. II., č. 39, s. 3.

Red.: *Slovenský príkaz. Židia v percentách – Židia pri základnom kameni bývalej ČSR*.

In: *Gardista*, 1944, roč. VI., č. 9, s. 3.

Red.: *Zdramatizovaný román Martina Rázusa „Krčmársky kráľ“ v rozhlase*. In: *Slovák*, 1939, roč. XXI., č. 299, s. 6.

ROSTAS, T. E.: *Klin Židov medzi Slovanmi*. In: *Zem a vek*, 2017, roč. 5, č. 5, s. 6 – 9.

O autorovi

Ján Gallik, Constantine the Philosopher University in Nitra,
Faculty of Central European Studies, Institute of Central European Languages and
Cultures, Nitra, Slovakia, jgallik@ukf.sk